

بسم الله الرحمن الرحيم

درس: خارج فقه پزشکی

جلسه: ۱۵

تاریخ: ۱۳۹۹/۱۰/۱۷

موضوع: بررسی اعتبار قول خیبر (کلام محقق نائینی)

استاد: محمد قائمی حفظه الله

الحمد لله و صلی الله علی محمد و آله الطاهرين و لعنة الله علی اعدائهم الی يوم الدين

خلاصه جلسه قبل: بحث ما در اعتبار نظرات کارشناسی و آزمایشگاهی پزشکی منتهی شد به قاعده اعتبار قول اهل خبره. قاعده اعتبار قول خیبر سیال در ابواب فقه است و از آنجایی که این قاعده در کلمات فقها منقح نیست و کلمات فقها درباره این قاعده اضطراب و اختلاف شدیدی دارد، ناچار هستیم این قاعده را مورد بررسی قرار دهیم. بسیاری از فتوای فقها درباره اعتبار نظرات کارشناسی، مبتنی بر غفلت از این قاعده بود. در ابواب مختلف فقه و اصول، کلماتی از مرحوم شیخ انصاری و مرحوم آخوند و سایر بزرگان را بیان کردیم. آخرین مطلب، فرمایش بزرگان در بحث اعتبار قول لغوی بود و کلام مرحوم آخوند و دیگران را بیان کردیم.

فرمایش محقق نائینی

بحث امروز را بر اساس کلام مرحوم نائینی بیان می کنیم. محقق نائینی به مناسبت اعتبار قول لغوی و اینکه یکی از مصادیق اهل خبره است، کلامی دارند که مشتمل بر نکات قابل توجهی است.

فرق بین باب شهادت و باب رجوع به اهل خبره

محقق نائینی در اجود التقريرات^۱ در شروع بحث، در فارق بین باب شهادت و باب رجوع به اهل خبره، نکته ای را بیان می کنند و می فرمایند: خبر از شی، اگر از امر محسوسی باشد (ضابطه حسی بودن را اینطور بیان می کنند: امر محسوس به یکی از حواس ظاهره) این نوع خبر، خبر از باب شهادت است. و اگر خبر حکایت از امر حدسی باشد (ضابطه حدسی به این صورت است که ادراک آن مختص است به طائفة دون طائفة)، از باب رجوع به اهل خبره خواهد بود. ما سابقاً ضابطه حسی و حدسی بودن را بیان کردیم و گفتیم که خبر حسی به این صورت است که اگر مقدمات آن را در اختیار دیگران قرار دهیم، همان نتیجه را خواهد داشت و لازم نیست مبتنی بر حواس ظاهره باشد بلکه مسائل ریاضی، حسی است در حالی که با محاسبه به دست آمده است و مبتنی بر هیچ یک از حواس ظاهره نیست. و گفتیم که امور مبتنی بر برهان، امر حسی محسوب می شود. و بیان شد که در امر حدسی، مقدمات آن برای همه، منتج به نتیجه نخواهد بود. مرحوم نائینی در ادامه می فرماید: آنچه که اعتبار آن مبتنی بر باب شهادت است، شکی نیست در اینکه مخبر آن باید عادل باشد. اما اینکه در غیر باب قضا، آیا تعدد در شهادت معتبر است یا نه (آیا در اخبار حسی از موضوعات، تعدد معتبر است یا نه) این مسئله محل اختلاف است و بحث از آن مَحْوَل به جای خودش است. محقق نائینی در خبر حسی از موضوعات عدالت را معتبر می دانند اما علی القاعده، عدالت معتبر نیست بلکه وثاقت مخبر معتبر است نه عدالت آن. و بعید نیست مراد ایشان از عدالت، عدالت به معنای وثاقت باشد.

۱. اجود التقريرات، ج ۲، ص: ۹۵.

بسم الله الرحمن الرحيم

جلسه: ۱۵

تاریخ: ۱۳۹۹/۱۰/۱۷

درس: خارج فقه پزشکی

موضوع: بررسی اعتبار قول خبر (کلام محقق نائینی)

استاد: محمد قاضی حفظه الله

عدم اعتبار شروط بینة در قول اهل خبره

محقق نائینی در ادامه وارد بحث اصلی می شوند یعنی جایی که رجوع به ملاک اهل خبره است و می فرمایند شکی نیست که شروط باب شهادت در جایی که رجوع به ملاک اهل خبره است، معتبر نیست. جایی که شروط بینة معتبر است در باب حدسیات است که در باب قضا شروط معتبر است و در غیر باب قضا، اعتبار شروط، اختلافی است. اما در باب رجوع به اهل خبره، شروط بینة معتبر نیست.

این فرمایش محقق نائینی دقیقاً مخالف فرمایش شیخ انصاری است چرا که مرحوم شیخ استظهار فرمودند که در حدسیات شروط بینة معتبر است هر چند مرحوم شیخ احتمال عدم اعتبار شروط را مطرح کردند.

محقق نائینی می فرماید: «و اما القسم الثانی ا فهو داخل فی باب الرجوع إلى أهل الخبرة و لا يعتبر فی هذا الباب شیء من شرائط باب الشهادة لبناء العقلاء علی الرجوع إلى أهل الخبرة فی أمورهم و عدم ثبوت ردع شرعی عن ذلك و السيرة المتشرعیة و إن كانت علی ذلك أيضا إلا ان الظاهر کونها من باب بناء العقلاء لا لأجل اختصاصهم بذلك لدلیل شرعی فالعمدة فی الباب هو ثبوت بناء العقلاء مع عدم ثبوت ردع شرعی»

در باب رجوع به اهل خبره، شرائط باب شهادت معتبر نیست چون بنای عقلا بر رجوع به اهل خبره است و ردعی از جانب شارع نیامده است. و ایشان می فرماید این رجوع از باب سیره متشرعیه نیست یعنی سیره عقلاییه است نه سیره متشرعیه. بله در جایی که سیره عقلاییه وجود دارد جری عملی متشرعه بر وفق آن است اما به صرف اینکه جری متشرعه بر وفق سیره عقلا است آن سیره، سیره متشرعیه نمی شود.

تفاوت سیره عقلاییه و سیره متشرعیه

سیره متشرعه کاشف از قول معصوم ع است ولی به این معنا نیست که معصوم ع هم یکی از متشرعه باشد. سیره متشرعیه یعنی عمل آنها مُتلقای از عمل معصوم است و این برخلاف سیره عقلا است چراکه سیره عقلا از معصوم ع تلقی نشده است. سیره عقلا یعنی کسانی که حتی خدا را قبول ندارند و بی دین هستند این سیره را دارند و بی دین ها که تلقی از معصوم ندارند و اگر شارع سیره عقلا را در جایی قبول ندارد، باید ردع کند و سکوت و عدم ردع شارع به این معناست که شارع مخالفتی با این سیره ندارد. لذا سیره عقلاییه در مقابل سیره متشرعیه است که آن را از معصوم ع تلقی کرده اند. مثلاً نجاست ملاقی نجس و حکم نماز جمعه سیره متشرعیه است.

محقق نائینی می فرمایند رجوع به اهل خبره سیره عقلاییه است نه سیره متشرعیه، یعنی رجوع به اهل خبره به ملاک تلقی از شارع نیست. و همچنین حجیت ظهور و خبر واحد به سیره عقلاییه است نه سیره متشرعیه. در جایی که سیره عقلاییه وجود دارد نمی توان احراز کرد که متشرعه آن را از شارع تلقی کرده اند شاید جری آنها به جهت ارتکاز عقلاییه خودشان است.

^۱. قسم دوم یعنی خبر از امری که ادراک آن مختص به طائفة دون طائفة است.

بسم الله الرحمن الرحيم

جلسه: ۱۵

تاریخ: ۱۳۹۹/۱۰/۱۷

درس: خارج فقه پزشکی

موضوع: بررسی اعتبار قول خبیر (کلام محقق نائینی)

استاد: محمد قاضی حفظه الله

محقق نائینی در ادامه می فرماید: «نعم يظهر من بعض اعتبار شرائط الشهادة في الرجوع إلى أهل الخبرة في باب العيب و لعله من جهة كون ذلك الباب من موارد الترافع و التنازع المعتبر فيه البينة بلا إشكال لقوله صلى الله عليه و آله إنما أفضى بينكم بالآيمان و البينات لا من جهة اعتبار شرائط الشهادة في الرجوع إلى أهل الخبرة مطلق»

بله در باب رجوع به خبره برای تعیین قیمت در خیار عیب، برخی شرائط شهادت را معتبر می دانند. البته این مطلب در کلام مرحوم شیخ هم بود و آن را به مشهور نسبت دادند. بعد محقق نائینی این را توجیه می کنند که شاید از باب تنازع باشد که شروط شهادت در آن معتبر است و آلا علی القاعدة شروط شهادت نباید در آن معتبر باشد.

مشروط بودن حجیت قول اهل خبره به مفید اطمینان بودن

اصل فرمایش محقق نائینی که متمایز از دیگران است، این است که می فرماید: «نعم يعتبر فيه كون الخبر مفيدا لمرتبة من الوثوق و الاطمئنان يسكن معها النفس و اما مع عدم افادتها فلا دليل على حجية الخبر تعبدا فان بناء العقلاء من الأدلة اللبية و ليس لها عموم أو إطلاق يؤخذ بهما فلا بد من الأخذ بالمقدار المتيقن و هو مورد حصول الوثوق و الاطمئنان لا مطلقا بل و الظاهر عدم ثبوت بناء العقلاء على شيء تعبدا بل لا بد من اعتبار الوثوق في تمام موارد بناءاتهم لأنه المتيقن من موارد»

خبر اهل خبره در جایی معتبر است که مفید یک مرتبه‌ای از وثوق و اطمینان باشد و حاصل کلام مرحوم نائینی این است که قول اهل خبره به عنوان اهل خبره اعتباری ندارد و حصول وثوق و اطمینان در آن معتبر است. یعنی در حقیقت وثوق اعتبار دارد و نظر اهل خبره می تواند یکی از مصادر وثوق باشد. ایشان فرمودند که شروط شهادت در قول اهل خبره، معتبر نیست و اعتبار آن از باب شهادت بودن معتبر نیست که اگر از باب شهادت معتبر باشد اعتبار آن تعبدی خواهد بود. نظیر این مطلب در کلام مرحوم آخوند آمده بود.

مرحوم نائینی مطلب بالاتری را می فرمایند که عقلا در هیچ جا تعبدی ندارند و اعتبار حجج عقلاییه به ملاک وثوق است. مرحوم آقای منتظری هم همین حرف را می زدند چرا که عقلا مجلسی نداشتند که تعبداً چیزی را حجت بدانند بلکه ملاک آنها حصول اطمینان است. مراد ایشان وثوق شخصی است نه وثوق نوعی، یعنی اعتبار به ملاک حصول وثوق شخصی است. ما به دنبال اعتبار تعبدی خبر اهل خبره هستیم که باید شخص خبیر حتماً ثقة باشد ولی مرحوم نائینی می فرماید اگر خبیر ثقة هم باشد کافی نیست بلکه باید نظر او مفید وثوق و اطمینان باشد.

اینکه مرحوم نائینی فرمودند «نعم يعتبر فيه كون الخبر مفيدا لمرتبة من الوثوق و الاطمئنان يسكن معها النفس»، يسكن معها النفس به معنای وثوق شخصی است و اگر مفید وثوق نباشد حجت نیست و اینطور نیست که حجیت آن تعبدی باشد. (حجیت تعبدی یعنی ملاک آن وثوق نوعی است ولی اگر ملاک، وثوق شخص شد، حجیت آن تعبدی نخواهد بود)

بسم الله الرحمن الرحيم

درس: خارج فقه پزشکی

جلسه: ۱۵

موضوع: بررسی اعتبار قول خبر (کلام محقق نائینی)

تاریخ: ۱۳۹۹/۱۰/۱۷

استاد: محمد قائمی حفظه الله

محقق نائینی در ادامه می فرماید دلیل اعتبار قول اهل خبره بنای عقلا است و چون بنای عقلا دلیل لژی است، باید اخذ به قدر متیقن شود و قدر متیقن از حجیت قول اهل خبره جایی است که باعث حصول وثوق و اطمینان شود و از این باب است که حجیت قول اهل خبره مشروط به حصول وثوق است. ایشان می فرماید ظاهر این است که عقلا بنای تعبدی ندارند حتی خبر واحد هم به تعبد حجت نیست و در تمام موارد بنای عقلا، ملاک آنها وثوق است. استاد معظم فرمودند این مطالب با مبانی مرحوم نائینی سازگار نیست.

مرحوم نائینی در ادامه این بحث را دنبال می کنند که آیا خبر لغوی خبر عن خبره است یا خبر حسی است؟ ایشان تفصیلی را می فرمایند که نسبت به حکایت از موارد استعمالات به ملاک اخبار حس است و نسبت به حقیقت و مجاز و ظهور، اخبار از حدس است.

حجیت قول اهل خبره، قول رجالی و قول لغوی به ملاک انسداد

ایشان بحث دیگری را مطرح می کنند که آیا می توان قول لغوی را به ملاک انسداد معتبر دانست؟ نظیر تعدیلات و توثیقات رجالی، کأن در نظر ایشان رجوع به رجالی به ملاک خبره است. البته این نظر مخالف نظر امثال مرحوم خویی است که قول رجالی را خبر عن حس می دانند.

مثلا اگر این شخص را دیده اند و روایات آن را مقایسه کرده اند در فقه، و پی به انضباط و دقت او برده اند و مثلا روایات شاذ ندارد، ممکن است بر اساس اینها حکم به وثاقت این شخص کرده باشند این نوع توثیق کردن مبتنی بر خبره می شود. اما اگر وثاقت، ثقة عن ثقة نقل شده است مثلا نجاشی از استادش توثیق را نقل می کند و استاد او نیز از استادش نقل کرده است تا برسد به شخص معاصر راوی، که اگر نقل وثاقت به اینصورت باشد این خبر حسی خواهد بود نه حدسی.

محقق نائینی می فرماید قبول داریم که قول رجالی به ملاک انسداد معتبر است اما در قول لغوی قبول نداریم که اعتبار آن به ملاک انسداد باشد چون انسدادی منشأ اعتبار ظن است، انسداد باب علم و علمی در معظم احکام است. اگر باب لغت منسد شود ملازم با این نیست که در معظم احکام باب علم و علمی منسد شود چرا که فقهای عرب بدون رجوع به قول لغوی، معانی را تلقی می کنند و باعث انسداد در معظم احکام نمی شود.

اگر مواردی پیدا شود که فقیه عرب هم باید به لغوی رجوع کند، در آن موارد اگر علم به حکم الزامی نداشته باشیم رجوع به برائت می کنیم و اگر در آن موارد علم به حکم الزامی داشته باشیم، حکم به احتیاط در آنها منجر به حرج عظیم و اختلال نظام نخواهد شود.

اما اگر ما قول رجالی را حجت ندانیم باب علم و علمی در معظم احکام منسد می شود چرا که عمده مدرک احکام نصوص روایت می باشد و لذا قول رجالی به ملاک انسداد معتبر است.

مرحوم نائینی به نکته دیگری اشاره می کنند و آن اینکه: قول لغوی از باب انسداد حجت نشد ولی احيانا می تواند به دلیل خاص حجت باشد به ملاک انسداد حجت نیست بلکه به ملاک حجیت خاص، معتبر است. و حجیت آن آنجایی که قول لغوی موجب شکل گیری ظهور شود و حجیت ظهور به دلیل خاص است. و همچنین قول رجالی اگرچه مفید اطمینان نیست و

بسم الله الرحمن الرحيم

درس: خارج فقه پزشکی

جلسه: ۱۵

تاریخ: ۱۳۹۹/۱۰/۱۷

موضوع: بررسی اعتبار قول خبر (کلام محقق نائینی)

استاد: محمد قائمی حفظه الله

حجت نمی باشد اما می تواند حجت ساز باشد.

توضیح مطلب: اینطور نیست که هر چیزی که بخواید دخیل در حجت خاص باشد، خود آن چیز هم باید حجت خاص باشد. در باب قصاص گفته می شود یکی از حجج اثباتی خاص، قسامه است و این مسئله متفق علیه فقهای مسلمین است. ثبوت قسامه منوط به لوث و اتهام است در حالی که لوث و اتهام به خودی خود اعتباری ندارد و اینطور نیست همینکه شخص متهم است، این متهم بودن حجت بر ضمان او باشد. می توانست متهم بودن حجت بر ضمان او باشد و در برخی موارد اینطور است مثلاً در باب ضمان اجیر، اینطور است که اجیر متهم ضامن است. و این به معنای این است که تهمت او حجت بر ضمان اوست. مگر اینکه بینة یا یمین بر برائت اقامه کند. در باب قسامه متهم بودن شخص، حجت بر قاتل بودن او نیست بلکه متهم بودن او زمینه را برای قسامه درست می کند و اگر اتهام نبود قسامه دلیل اثباتی نبود. و مانحن فیه از این قبیل است محقق نائینی می فرماید خود قول رجالی از حجج نیست اما موجب می شود که خبر، تبدیل به خبر موثق شود و خبر موثق مثل خبر صحیح، از حجج و ظنون خاص محسوب می شود و اعتبار آن مربوط به دلیل انسداد نمی باشد.

حجیت خبر واحد به ملاک وثوق نوعی است نه وثوق شخصی، حال اگر رجالی بگوید فلانی ثقة است، از او برای من وثوق شخصی حاصل نشد اما خبر شخصی را که رجالی توثیق کرده است خبری است که نوعاً مفید وثوق است. یعنی با توثیق رجالی نسبت به زرارہ، خبر زرارہ بر ما، خبر موثق می شود (خبر موثق یعنی خبری که نوعاً مفید وثوق است) و ما دلیل داریم که خبری که نوعاً مفید وثوق است حجت می باشد و حجیت خبر موثق به دلیل خاص حجت است نه دلیل انسداد. و این دقتی است در کلام مرحوم نائینی.

عبارت مرحوم نائینی به این صورت است: «نعم إذا حصل الوثوق بمعنى اللفظ من قوله (قول لغوی) فلا یبعد كونه (لفظ) بذلك ظاهراً (یعنی مفید وثوق نوعی است) بحيث ینسب من اللفظ عند سماعه فی شمله أدلة حجية الظهور فقول اللغوی و ان لم یکن بنفسه حجة فی مقام تعیین الظهور إلا انه ربما یوجب دخول المعنی فی موضوع ثبت حجیته من الخارج كما ان قول الرجالی ربما یوجب دخول الروایة فی الموثقات فی شملها أدلة حجية الخبر الموثق»

نتیجه فرمایش مرحوم نائینی این می شود که اگر قول خبره، به ملاک اطمینان (وثوق و اطمینان شخصی) حجت نشد، اما به ملاک خبر موثق و ظن خاص بر ما حجت است. لذا نمی توان گفت مرحوم نائینی جایی که قول اهل خبره مفید اطمینان نیست را حجت نمی داند.

یک مثال برای تقریب به ذهن: خبری که مؤید به شهرت فقها است هرچند راوی آن خبر ثقة نباشد اما این خبر نوعاً مفید وثوق و اطمینان است و بنای عقلاً بر این است که خبری را که مفید وثوق نوعی است حجت می دانند. لذا خبر مؤید به شهرت حجت می شود.

ظاهر صدر کلام مرحوم نائینی این بود که حجت فقط جایی است که اطمینان باشد و در آخر از راه دیگر آن را حجت دانستند. کلام مرحوم نائینی مشتمل بر نکات خیلی مهمی بود و بررسی کلام ایشان به جلسه بعد موکول می شود.